

SOVYETLER BİRLİĞİ DÖNEMİ DERS KİTAPLARINDA ESKİÇAĞ TARİHİ VE ESKİ TÜRK TARİHİ'NİN ÖĞRETİMİ

TEACHING ANTIQUE AGE AND ANCIENT TURKISH HISTORY IN THE TEXTBOOK OF THE SOVIET UNION PERIOD

Mehmet Ali KAPAR*

Öz

Tarihsel süreçte Türk devletleri ile kadim sınır komşusu olan ve ilk dönemden günümüze kadar genellikle mücadele halinde bulunulan Rusya'nın, siyasi tarihinin yanı sıra kültürel öğelerinin bilinmesi de büyük önem taşımaktadır. Zira askerî ve siyasi başarılar elde edebilmek için muhakkak iyi bir eğitim sistemi uygulanmalıdır. Eğitimin bir parçası tarih öğretimi ise, onun da en önemli kısımlarından birisi komşu ülkeler ile olan ilişkilerin öğrenilmesidir. Bu çalışmamızda Sovyetler Birliği'nde tarih eğitiminin bir parçasını teşkil eden Eskiçağ Tarihi ve Eski Türk Tarihi'nin öğretimi incelenecektir. Çalışmanın hacmi gereği diğer dönemlere girilmeyecektir.

Anahtar Kelimeler

Sovyetler Birliği, Eskiçağ, Eski Türk Tarihi, Eğitim

Abstract

Knowing the political history as well as its cultural elements of Russia, which was in a border with Turkey numerously from the archaic times and in a struggle against it from then carries great importance. For military and political success, there should be a good education system. A part of the education is teaching history and a part of that is the history of the relationships with the neighbor countries. Teaching of Ancient History and Ancient Turkic History which was a part of the applied History education of period of Soviet Union is going to be examined in this study. Because of the scope of this study, other periods won't be analyzed.

Keywords

Soviet Union, Ancient History, Old Turkish History, Education

* Dr. e-mail: mkapar78@gmail.com

GİRİŞ

Eğitim, pek çok düşünür ve eğitimci tarafından değişik biçimlerde tanımlanmıştır. Genel olarak eğitim; “kişilerin belirli konularda bilgi, beceri ve deneyim kazanmalarını sağlamak üzere yetiştirme ve geliştirilmesine yönelik düzenli faaliyetler bütünüdür” şeklinde tanımlanabilir.¹ Bu çalışmanın esasını, içinde bulunduğumuz son yüzyılın etkin güçlerinden birisi olan ve aynı zamanda bulunduğu coğrafyanın yanı sıra dünyanın diğer bölgelerinde de bu nüfuzunu hissettiren Sovyetler Birliği’nde verilen Tarih eğitiminde Eski Çağ ve Eski Türk Tarihi konularının öğretimi teşkil etmektedir. Burada Eski Türk Tarihi’nden kasıt İslâmiyet öncesi Türk Tarihi’dir. Bunun için incelenen ders kitapları ise R. Yu. Vipper’in 1925 tarihli *Uçebnik İstorii Drevnosti*² isimli ders kitabı, A. V. Mişulina’nın 1952 yılında yayınlanan *İstoriya Drevnego Mira* adlı 5. sınıf kitabı³, F. P. Korovkin tarafından yazılan ve 1957–1961 yılları arasında 5. sınıf düzeyinde okutulan *İstorii Drevnego Mira*⁴ adlı ders kitabı ile B. A. Goloşekin, G. M. Linkon, A. İ. Popova, L. İ. Feldman tarafından 1958 yılında yayınlanan *Uroki Po İstoriya Drevnego Mira Dla V-VI. Klasa*⁵, adlı 5–6. sınıf ders kitaplarıdır.

I. RUS EĞİTİM SİSTEMİ’NİN KÖKENLERİ

Karadeniz’in kuzeyinde siyasi birlikten yoksun bir şekilde yaşayan Ruslar, devlet teşkilatına dair ilk adımları 862 yılında atmışlardır⁶. Rusya’da ilk dönemlerde okullar, dönemin diğer devletlerinde olduğu gibi manastırlar bünyesinde açılmış ve buralarda dersleri daha çok din adamları vermiştir. Diğer yandan bu dönemde, dindar bir yapıya sahip olan Rus halkının kiliselere devam etmesine karşın okur-yazarlık oranı oldukça düşüktür. Hatta bu durum ruhbanlar arasında bile aynı şekilde görülmektedir⁷.

Rusların kullandığı ilk alfabe “Glagolitic” alfabetesidir ve 9. yüzyıla kadar kullanılmıştır. Bu alfabenin Ruslara girişi Hıristiyan misyonerler eliyle gerçekleşmiştir. “Kirilitsa” Alfabeti, 9. yüzyılın ilk çeyreğinde Aziz Cyrill ve

¹ Sabit Mentese, “Eğitim ve Toplumsal Değişme”, *Tunceli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. II (3), Tunceli 2013, s. 39.

² R. Yu. Vipper, *Uçebnik İstorii Drevnosti*, I-II, İzdani Valter i Rapa, Riga 1925.

³ V. Mişulina, *İstoriya Drevnego Mira*, Bilim Akademisi SSCB, Moskva 1952.

⁴ F. Korovkin, *İstorii Drevnego Mira*, Gosudarstvennaya Uçebno Pedagogičeskiy İzdatelstvo, Moskva 1957.

⁵ B. A. Goloşekin-G. M. Linkon-A. İ. Popova-L. İ. Feldman, *Uroki Po İstoriya Drevnego Mira Dla V-VI. Klasa*, Moskova 1958.

⁶ Mualla Uydu Yücel, “İlk Rus Yıllığı ‘Povesti Vremennih Let’e Göre X. Yüzyılda Rus-Bizans-Türk Münasebetleri”, *Prof. Dr. Işın Demirkent Anısına*, Globus Dünya Basınevi, İstanbul 2010, s. 210.

⁷ O. Kamil Ercantürk, *Rus Eğitim Sisteminin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2010, s. 2.

kardeşi *Metodius* tarafından Yunan etkisinde kalınarak oluşturulmuştur⁸. Bu alfabe ilk başlarda âyin kitaplarında yer almış, ardından Balkanlar dâhil olmak üzere Slavların yaşadığı tüm yerlere yayılmıştır. Rahipler ve papazlar yüzyıllarca dini kitaplarında bu alfabeği kullanmışlardır⁹.

Rusların, 988 yılında Hıristiyanlığın kabulünden sonra yazılı kültür, yayılma sürecine girmiştir. Rus eğitimi ile ilgili ilk kaynaklar, ilk el yazmalarının yazıldığı, devlet ve hukuki belgelerin korunduğu Büyük Novgorod şehridir. Bu şehirdeki kitaplar oldukça eskiye gitmekte ve 11-12. yüzyıllara tarihlenmektedir. 14-15. yüzyıllarda Merkezi Rus Devleti'nin yönetim merkezi, Büyük Moskova Knyezliđi (Prenslik) oldu ve burada birçok Rus şehirde, kilise ve manastırlar bünyesinde köy ilkokulları açıldı¹⁰.

Stoglav Kilisesi bünyesinde, 1551'de yeni bir nizamname hazırlanarak Rus Ortodoks eğitim sistemi meydana getirildi. Buna göre; Piskoposluk yönetiminde ayin hizmetlilerini yetiştirmek için yeni okullar ihdas edildi. Bu okullarda aşamalara göre eğitim değişmekteydi. Başlangıç merhalesinde okumayı öğrenme, ikinci merhalede Zebur ve ilahiler kitabının, ileri merhalede Havarilerin ve onların öğretilerinin, yüksek merhalede ise İncil'in okunması vardı. En son aşamada ise Hıristiyan kitaplarının ilmine sahip olmanın yanında gramer eğitimi de verilmekteydi¹¹.

17. ve 18. yüzyıllara damgasını vuran I. Petro (1689-1725) ve II. Katerina'nın (1762-1796) dönemleri, Rusya'nın Aydınlanma Dönemi olarak bilinir ve bundan sonraki kültürel gelişimi etkileyen/belirleyen isimlerdir. I. Petro, öğretim ve eğitim sistemine ilişkin başlangıçlar yapmış, laik, çok kademeli ve çok yönlü bir eğitim sistemini kurmak istemiştir. Petro'nun bu yönde yaptığı çalışmalar II. Katerina döneminde zengin kültürel meyvelerini vermiştir. I. Petro, zor kullanarak uygulattırđı karar ve emirleriyle, II. Katerina ise idealist fikirleri ve kesin yargılarıyla, (her biri kendine göre doğru yöntemler ve yaklaşımlarla) aydınlanmayı Rusya'ya getirmeye çalışmıştır¹². Bu dönemde birçok teknik okul açılmıştır. Bunlardan 1701'de açılan Topçuluk Okulu ile Matematik ve Denizcilik Okulu, 1707'de kurulan Moskova Tıp Okulu ve Sankt-Peterburg Tıp Okulu,¹³

⁸ Zubrinic Darko, "The Exotic Croatian Glagolitic Alphabet", *TUGboat*, Vol. 13, No. 4, (1992), 470; Hatice Şirin User, *Başlangıçtan Günümüze Türk Yazı Sistemleri*, Ankara 2006, s. 142-143.

⁹ Alexander M. Schenker, "Early Writing", *The dawn of Slavic: An Introduction to Slavic Philology*, New Haven and London: Yale University Press, New Haven 1995, p. 168-172.

¹⁰ Ercantürk, a.g.t., s. 2.

¹¹ Ercantürk, a.g.t., s. 3.

¹² Zulfıya Şahin, "XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Rusya'nın Kültürel Gelişimi ve Batıya Uyum Çabaları", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 5 (2), Ankara 2014, s. 172.

¹³ Bu okul 1725 yılında, I. Petro'nun girişimiyle "Bilim Kültür Merkezi Bilimler Akademisi" olarak kuruldu. 1747'de "Sankt Petersburg İmparatorluk Bilim ve Sanat Akademisi" adını aldı ve 1803'te "İmparatorluk Bilimler Akademisi", 1806 yılında "İmparatorluk Sankt Petersburg Bilimler Akademisi", 1917

ayrıca 1714’de Matematik ve Denizcilik Okulu’ndan devşirilen Deniz Akademisi, bu okulların en önemlileridir¹⁴. Bu meslek okullarında temel okuma yazma becerileri başta olmak üzere, alt yapılarının oluşturulması için de yine I. Petro tarafından 1703–1722 yılları arasında Rus Dili alanında da, Rusça eğitim veren kırkı aşkın Ruskiye (Rus) Okulları ile matematik ve geometri ağırlıklı Tsifirniye (Rakam) Okulları açılmıştır. Açılan ilkokul statüsüne denk gelen bu okullarda eğitim vermek üzere, her eyalete Matematik, Denizcilik ve Slav, Grek-Latin Okulları’nın mezunları görevlendirilmiştir¹⁵.

18. yüzyılda Aydınlanma Felsefesi, bütün sivil eğitim kuruluşları dâhil olmak üzere tüm sivil enstitülerine işleyerek, toplum tarafından benimsenmeye başlanmıştır. Aydınlanma Dönemi’nde uygulanan felsefe sayesinde Rusya, Avrupa medeniyetine yaklaşmış, din merkezli toplumsal yapının yerini alan akıl merkezli toplumsal düzenlemeler için temel oluşturmuştur. Tüm bu gelişmeler sayesinde Tatar-Moğol istilasının ve kilise baskısının neden olduğu beş asırlık zoraki kültürel tecrit sona ermiş ve Avrupa’ya özgü bir kültürel gelişim sergilenmeye başlanmıştır. Bundan sonra Rus düşünce yapısı ciddi bir dönüşüm geçirmiş ve Rus toplumunun temel ekolü Avrupa Kültürü olmuştur¹⁶.

18. yüzyılda yapılan çalışmaların neticesinde Rus eğitim sistemi hızlı bir evrim sürecine girmiştir. Bu konuda ciddi adımlar için 1782’de Rusya’da geniş okul reformu yapmak amacıyla özel bir halk okulları komisyonu kurulmuştur. Komisyonun amacı köylülerden başka bütün halk zümreleri için ilköğretim okulları kurmaktır. Alınan kararlardan sonra büyük okullar eyaletlerde, küçükleri kaza merkezlerinde açılmış ve devlet tarafından finanse edilmiştir. Kurulan büyük okullarda ilk defa sistemli bir şekilde tarih öğretimi yapıldığına da şahit olunmaktadır. Bunun yanında buralarda dini bilgiler, Rus dili, coğrafya, tarih, doğa tarihi, geometri, mimarlık, mekanik ve fizik ile yabancı dil öğretilmekteydi¹⁷.

19. yüzyıl Çarlık Rusyası’nda devlet kurumları, Batı Avrupa’daki örneklerine benzer şekilde yeniden yapılandırıldı. 8 Eylül 1802’de yayınlanan manifestoyla Rusya’da aralarında ilk eğitim, orta, yükseköğretim kurumları ve Bilimler Akademisi, Sanat Akademisi, matbaa ve sansürü yönetmek için kurulan Millî Eğitim Bakanlığı’nın da olduğu sekiz bakanlık kuruldu.¹⁸ Bundan sonra Rus

Temmuzunda “Rusya Bilimler Akademisi”, 1925 Temmuzunda” SSCB Bilimler Akademisi”, Aralık 1991 yılından itibaren de “Rusya Bilimler Akademisi” adını aldı. Ercantürk, a.g.t., s. 5.

¹⁴ Petr. Miliukov, *Schools Under Peter the Great*, D.C. Heath and Company, Toronto 1991, p. 185.

¹⁵ Şahin, a.g.m., s. 174.

¹⁶ Şahin, a.g.m., s. 172.

¹⁷ Ercantürk, a.g.t., 6.

¹⁸ A. A. Slezin- O. V. Schuplenkov, “Social and Political Movements of the Russian Youth Abroad in 1920-1930: Attempts to Preserve National Identity”, *Law and Politics*, No. 7, (2012), p. 1261-1271.

Çarlığı'ndaki eğitim kuralları düzenlenerek ülke dört kategoriye ayrılıp altı eğitim bölgesi oluşturuldu ve her alt kategori üst kategoriye hazırlık hizmeti gördü. 1819 yılına gelindiğinde ise 6 bölgenin hepsinde üniversite kurulmuştu. Bu sistemde kilise okullarında eğitim 1 yıl, taşra okullarında 2 yıl, Jimnazilerde ise eğitim süresi 4 yıl idi. Jimnazilere sadece asilzade ve memur çocukları alınırdı.¹⁹

II. SOVYETLER BİRLİĞİ DÖNEMİ'NDE EĞİTİM

Sovyetler Birliği'nde eğitim, Komünist Parti'nin esaslarını kendi parti programlarında belirledikleri şekilde oluşturulmuş ve 16 Aralık 1919 yılında "Sosyalist Rusya Federasyonu Halkının Okuma Yazma Seferberliđi" kararnamesi yayınlanmıştır. Buna istinaden 1920 yılında bu sahadaki bütün çalışmaların yönetildiği Halk Komiserliđi bünyesinde "Rusya Okuma Yazma Seferberliđi Olağanüstü Komisyonu" kurulmuştur. Burada alınan kararlara göre Sovyetler Birliği'nde eğitim devlet eliyle yürütölmüş ve laik eğitim sistemi benimsenmiştir. Ayrıca 7-15 yaşları arasındaki bütün çocuklar için zorunlu tutulmuştur. 1936 Anayasası'nda Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği yurttaşlarının eğitim hakkı "Bu hak genel ve ücretsiz yedi yıllık öğrenim, on yıllık öğrenimin geniş olarak gelişmesi, yüksek ücretsiz eğitim, yüksek okullarda çalışmalarında üstünlük gösteren öğrencilere verilen devlet bursları sistemi, okullarda ana dilinde öğretim yapılması, fabrikalarda, devlet çiftliklerinde, makine ve traktör istasyonlarında ve kolektif çiftliklerde ücretsiz mesleki, teknik ve tarım eğitimi yoluyla elde edilir" şeklinde tanımlanmıştır.²⁰

Sovyetler dönemindeki okul sisteminde zorunlu eğitim, 3-4 yaşındaki çocuklara yuvalarda, 5-6 yaşlarındakilere ise anaokullarında verilirdi. Bundan sonra 7-10 yaşları arasındakiler zorunlu olarak dört yıl ilkokul, ardından 11-13 yaşları arasındakiler birinci devre orta öğretime tabi tutulurdu. Zorunlu olan bu aşamadan sonra da öğrenciler fabrika okulları, tekhnikumlar, öğretmen enstitüleri veya ikinci devre orta öğretim okullarından birine yönlendirilirdi. Eğitimin bu aşamasından sonra üniversiteler, yüksek enstitüler, sonraki aşama da ise araştırma enstitüleri ile mezuniyet sonrası programlar yer alırdı.²¹

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Komünist Parti'nin 1952 yılındaki 19. Kongresi'nde, Sovyetler Birliği'nin büyük kültür ve sanayi merkezlerinde 7 yıllık eğitimden temel eğitime geçilmesi ve gelecek yıllarda geri kalmış şehir ve yerlerde umumî eğitim şartlarının hazırlanması kararı alındı. Bu çalışmalardan sonra yatılı okullarda gelişim yaşandı. 1962 yılından sonra zorunlu eğitim 8 yıl

¹⁹ Ercantürk, a.g.t., s. 7.

²⁰ Türkkiye Ataöv, *Sovyetler Birliği Devlet İdaresi*, Ankara 1961, s. 99-100.

²¹ Y. Yılmaz Karataş, *Sosyalist Eğitim Halk İçin Bilim*, <http://www.ozgurlukdunyasi.org/arsiv/253-sayi-176/629-sosyalist-egitim-halk-icin-bilim>, Erişim tarihi: 26.11.2016.

çıkartılmıştır. Orta öğretim okulları; üretim yapılan okullar (meslek liseleri), bazı derslerin teorik ve pratik daha derinlemesine öğretildiği okullar (fen liseleri gibi), yatılı okullar, gençlerle çalışan orta öğretim okulları (teknik/tekhnicum liseleri), fiziki ve akli yetersizliklere sahip çocukların eğitildiği (rehberlik merkezleri) okulları kapsıyordu²². Ülkenin bütün okullarında ders yılı 1 Eylülde başlayıp, 1.-7. sınıflarda 30 Mayıs, 8. sınıflarda 10 Haziranda, 9.-11. sınıflarda 25 Haziranda bitiyordu ve eğitim yılı dört çeyrek döneme bölünmüştü. Birinci çeyrek 1 Eylül-4 Kasım, ikinci çeyrek 10 Kasım-29 Aralık, üçüncü çeyrek 11 Ocak-23 Mart tarihleri arasında olup, dördüncü çeyrek ise 1 Nisandan eğitim yılı sonuna kadar sürüyordu. Buna uygun olarak tatiller de sonbahar, kış, ilkbahar ve yaz tatili olarak isimlendirilmiştir. Öğrencilerin dersteki bilgileri 5'li not sistemine göre, davranışları ise "örnek", "tatmin edici (iyi)", "tatmin etmiyor (zayıf)" şeklinde değerlendirilmiştir. 8.-10. ve 11. sınıflarda ise bitirme sınavlarının yapılması bir zorunluluktur.²³

A. Ders Kitaplarında Eskiçağ ve Eski Türk Tarihi Öğretimi

Sovyet dönemi ve Sovyet sonrası dönemde okullarda okutulan tarih ders kitapları, birçoğu ünlü Rus aydın ve öğretmenler tarafından yazılmıştır. R. Yu. Vipper'in 1925 tarihli *Uçebnik İstorii Drevnosti* isimli ders kitabında ana metinler, bölümler ve alt bölümlere ayrılmıştır. Bu bölümler içerisinde, birçok dikkat çekici başlık ve alt başlıklar halinde konular ele alınmıştır. Kitap hitap ettiği sınıf düzeyine uygun olarak tarih bilimine giriş ve tarih biliminin başlangıç dönemini kapsayan Eskiçağ tarihi, Uzak Doğu, Batı ve Ön Asya kültür çevrelerini konu edinmiştir. Ayrıca bu kültür çevreleriyle doğrudan ilişki halinde bulunan komşu bölgelerin yazı ile başlayan en eski devirlerinden, Roma'nın kurduğu siyasal mekân birliğinin çöküşüne ve Avrupa Orta Çağı'na kadar olan süreyi de içerecek şekilde konuları ele almıştır. Bu ders kitabı genel olarak 5. sınıf seviyesindeki öğrencilerden başlamak üzere takip edilmekteydi.

Vipper'in tarih ders kitabında Eskiçağ Tarihi ve Eski Türk Tarihi ile ilgili şu bilgiler aktarılmaktadır:

Başlangıçta Türklerin ilk yurtları ile ilgili olarak genel bilgiler verilir. Bu bölgelerin tanımı şu şekilde yapılmaktadır: "Geniş Orta Asya coğrafyası; Himalaya Dağları'nın doğusunda, Kara-Kurum ve Tian-Şan (Tanrı) Dağları'nın batısında, Hindikuş ve Pamir Dağları ile Hazar Denizi'nin doğu ve kuzeydoğusunda, Aral ve Balkaş Göllerini içine alan, deniz seviyesinden yüksek,

²² Ercantürk, a.g.t., s. 12.

²³ Ercantürk, a.g.t., s. 16-18.

dağ, plato ve ovalarından müteşekkildi"²⁴. Bu tanım yapıldıktan sonra bölgede yaşayan halkları Moğol kökenli olarak kabul edip, Çin kökenli ırklarla kaynaştığını, Büyük Çin Devleti'ni kurduklarını ve Çinleştiklerini varsaymaktadır. Bu sarı ırkın zamanla Beyaz yüzlü (Ari) ırkına dönüşüm sürecini öğrencilere anlatır. Buna göre;

"Tian-Şan Dağları'ndan, Gaong Nehri'nin yukarı vadilerinde Sarı adı ile anılan Moğol boyları bulunmaktaydı. Moğol menşei kalabalık göçebe nüfusun önemli kitlesi zamanla Gaon, Yandzi ve Huanhı Nehirleri arasında oturan kavimlerle karışıp kaynaşarak Büyük Çin Devleti'ni kurmuşlardır. Onların bir grubu, Hindikuş ve Pamir Dağları'nı aşarak Orta Asya üzerinden Kafkasya'ya kadar yayılmışlardır. Kafkasya'ya açılan bu grup uzun bir süre sonra Beyaz yüzlü (Ari) adı ile anılmaya başlanmıştır. Zamanla şu veya bu nedenle Ariler üç bağımsız gruba ayrılmışlardır. Bunlardan ilki olanlar, Massaget²⁵ ve Sakalar adı ile Hazar Denizi'nden, Aral Denizi'nin sahillerine kadar uzanan hudutlara geçerek burada göçebe olarak yaşamışlardır. İkinci grub; İran platosuna gelip buranın yerli ahalisiyle karışarak ileride İran Persleri adıyla ün yapmışlardır. Üçüncü grup ise, Afganistan Dağları'nı aşarak, Hindistan'ın İndus-Pencap havalisine doğru göç etmişlerdi"²⁶. Vipper; bu ders kitabında Hindistan'a göç eden Ariler hakkında kapsamlı bilgileri, Eski Çağ Hindistan Tarihi bölümünde vermiştir.

Massagetler ve Sakalar Tarihini değerlendiren yazar şu bilgileri vermektedir: "İhtişamlı Asur İmparatorluğu'nun gücünün zayıflaması sonucunda eyalet bölgeleri, Babiller ile Sami Kavimlerinden oluşan göçebe ve yarı göçebeler arasında paylaşıldı. Asur hâkimiyetine bağlı olan Hazar ve Aral Denizleri arasında yer alan bozkırlarda, Sakalar, Massagetler ve Moğol kabilelerinden meydana gelen Hun göçebe kavimleri yaşamaktaydı. Asur Devleti'nin siyasi olarak parçalanması sürecinde, bölgedeki göçebe kavimlerin önemli bir kısmı Volga ve Don Nehirlerini geçerek bugünkü Rusya topraklarının güney kısmına saldırmışlardır. Bu dönemde Rusya'nın güney kısmında en eski devirlerden beri yaşayan yerli ahalisi olan Kimmerler, Orta Asya steplerinden gelip bölgeyi istila

²⁴ Vipper, a.g.e., I, 64.

²⁵ Eskiçağ kaynaklarına göre Massagetler, Hazar Denizi'nin doğusunda yaşamışlardır. Bunlar, Hazar Denizi'nin doğusunda uçsuz bucaksız bir düzlüğün büyük çoğunluğunu ellerinde tutarlardı. Herodotos, *Herodot Tarihi*, çev. Müntekim Ökmen, İstanbul 1973, 64; Buradan anlaşılacağı üzere, Asya'daki İskitlerin bir kısmına Grekler, Massaget demekteydiler. Massagetler, İskitlerle aynı ırktandırlar ve Massagetler Asya'da tek başlarına bağımsız bir siyasi birleşme oluşturmuşlardır. "Saka Tıgrakhauda", yani ok şeklinde başlık giyen Sakalar, antik Grek kaynaklarında Massagetler olarak belirtilmiştir. Massagetler hareketli, atlı-göçebe bir kavimdir. Bu durum dikkate alındığında, Massagetlerin yayıldığı coğrafyanın doğuda Altay ve Tanrı Dağlarından batıda Urallar ve Hazar Denizi arasında kalan geniş saha olduğu kabul edilebilir. İlhami Durmuş, "Massagetler", *Bilig*, Sayı: 3/Güz, Ankara 1996, s. 86-91.

²⁶ Vipper, a.g.e., I, s. 64.

eden ve diğer amaçlarla gelen göçebe işgalcilere karşı, Karadeniz'in kuzeybatı sahillerini takip ederek Küçük Asya'ya, onların arasında kalabalık kitleyi teşkil eden Tavır boyları bugünkü Kırım'a yerleşmişlerdir. Rusya'nın kuzey ve güney bölümlerine kitleler halinde gelip yerleşen göçebeler, zamanla yerleşik hayatı benimsemişlerdir". Yazar, Orta Asya'daki göçebelerin kimlerden oluştuğu konusuna hiçbir şekilde değinmemektedir. Ancak göçebe kabileleri, etnik köken olarak en eski devirlerden beri gelen bir Hun Türk kabilesi yerine, bir Moğol kabilesi olarak nitelendirmektedir²⁷.

Bu kitabın üçüncü bölümünde konu olarak, Pers İmparatorluğu'nun ortaya çıkışı ve bu imparatorluğun çöküşüne kadar geçen süre anlatılır. Bu dönem ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Vipper, özellikle Darius ile Sakalar arasındaki savaşları derinlemesine çizer. Bu ders kitabında en çok dikkat çeken husus ise Massagetler ve Sakaları çok vahşi ve barbar olarak tanıtmasıdır. Zira Massagetler ve Sakalar; savaş esnasında ilk öldürdüğü kişinin kanını içen, her öldürülen düşmanın kafasını kesip krala sunan, düşmanın kesilen ellerinden zırhlar yapan, öldürülen kişinin kafatasından kadeh yapıp içine düşmanın kanını dökerek içen, yine çıkartılan bu kafa derisini atın başına takan, kesilen kafaların sayısına göre kraldan birçok ödülleri alan ve kanla doldurulmuş büyük bir kazandan bir bardak kan içerek sefere çıkan şekilde anlatılmıştır. Yazar, bununla da yetinmez ve savaşlarda elde edilen esirler ile ilgili olarak, kral öldüğü zaman kralın cesedini yüksek bir yere koyduklarını ve na'sının yanına bazı hayvanlar ve eşyaları dizdiklerini anlatır. Bu esnada ellerindeki tuttıkları esirleri krala saygı olarak kralın na'sının yanında canlı canlı yaktıklarını ekler. Yine Kralın na'sının üzerine birçok değerli eşyaların, altın ve gümüşten yapılmış ziynet ve savaş aletlerinin konularak süslendiği, bu haliyle çevredeki yaşayan kavimlerin arasında dolaştırıldığını aktarır²⁸.

Pers dönemini ayrıntılı bir şekilde anlatan ders kitaplarında, Pers kralı Darius'un, Orta Asya göçebe kabileler karşısında cesaretle savaşması, vahşi olarak nitelendirdiği Sakaları yenilgiye uğratması, yenilen bu göçebe toplulukların korkuya düşerek kaçması bu dönemin kitaplarında rastlanan ortak konular arasındadır²⁹.

Vipper, *Uçebnik İstorii Drevnosti* isimli kitabının ikinci cildinde, Roma İmparatorluğu'nun çöküşü ve Hunların Avrupa'ya ilerleyişi hakkında bilgiler vermiştir. Vipper, bu bölümde Hunları yine vahşi kabileler şeklinde tanıtmış, ardından Çinlilerin, Hunlar karşısındaki galibiyetlerini anlatır ve Hun

²⁷ Vipper, a.g.e., I, s. 56.

²⁸ Vipper, a.g.e., I, s. 115.

²⁹ Vipper, a.g.e., I, s. 115.

göçlerinden bahsetmiştir. “Çin’deki Han İmparatorluk sülalesi, göçebe Moğol kavimlerinden oluşan en vahşi ve en barbar Hunları kesin bir yenilgiye uğrattı onları Huanhu (Sarı) nehrin aşağı kesimlerinden söküp atmıştı. Bu toprakları kendi denetimine almış ve yönetimlerindeki toprakların sınırlarını genişletmişlerdir. Çinlilerin başarıları ve bölgeyi denetim altına almaları, bu göçebe kavimleri göçe zorlamıştır. Bunun üzerine Hunların kalabalık grupları iki ana gruba ayrılmıştır. Bunlardan güney kolu Çin’in egemenliğini kabul ederek ve bağımlı konuma düşmüşlerdir. Diğer grup ise, Kuzey Altay’ı seçerek Obi ve İrtiş Nehirleri arasına göç etmişlerdir. Bu bölgeye yerleşen kalabalık kitleler, zamanla iki bağımsız gruba ayrılmışlardır. Bunların önemli bir kitlesi olan Ak Hunları, Aral Denizi’nin aşağı kesimlerinde bulunan bugünkü Hiva ve Belh civarlarına yerleşmişlerdir. Ak Hunlar, zaman zaman Sâsânilerin hüküm sürdüğü İran’ın içlerine akınlar düzenlemişlerdir. Sâsânilerle yapılan uzun savaşlar sonucunda Ak Hunların büyük bir bölümü, Afganistan üzerinden Hindistan’a geçerek yerleşmişlerdir. Türkistan Bölgesi’nde, Sibiryta Bozkırlarında yaşayan sarı yüzlü Hunların ikinci göçebe nüfusu ise Hazar Denizi kıyıları ile Ural Dağlarını aşarak Avrupa’nın güneydoğusundaki ormansız bozkırlara yerleşmiş ve buradaki birçok yerel kavimler ile karşı karşıya gelmişlerdir. M. 350 yılında Hunlar, Sarmatların bölgelerini fethetmek amacıyla Volga sınırlarından içeri girmiştir. Hunların hücumu neticesinde Sarmatların, Alan boylarından önemli bir kısmı Kafkasya dağ eteklerine kaçmışlar, diğerleri ise Hunlarla birleşmişlerdir”³⁰.

Kitapta Hunların ilerlemesi ile birlikte burada oturan birçok yerel kavim ve boyun bunlara katıldığı anlatılmıştır. Ayrıca bu katılımlar ile büyük bir kalabalık grubu teşkil eden Hunların, Don Nehri’ni geçerek Don, Karpat ve Tuna’ya kadar uzanmış bölgede barınan Alman kavimlerinden oluşan Vizigot ve Ostrogotlar üzerine saldırdıkları verilmiştir. Hücum esnasında meydana gelen savaşta, cesurluğu ile şiir ve destanlarda ünlenen Vizigotların ünlü hükümdarı Ermaprih’in, aldığı mağlubiyet karşısında intihar etmiş olduğu ayrıntıları ile anlatılmıştır. Ostrogotlar hakkında ise Sarmatlar gibi Hunlarla birleşmek zorunda kaldıkları, Vizigotların kalabalık kitesini teşkil eden nüfusun, itaat altına girip birleşmek yerine Roma İmparatorluğu’nun batı sınırlarına doğru kaçtıkları aktarılmıştır. Yazar, kitapta Hunlar hakkında diğer ders kitabı yazarlarının yaptığı gibi klasik barbar tasviri çizmeye devam etmiştir. Diğer konularda birçok ayrıntıyı atlarken söz konusu Hunlar olunca şöyle yazmaktadır; “Hunlar sayı olarak çok kalabalık, işgal ettikleri bölgeleri acımasızca yağmalayıp yerleşik yerleri yıkarak duyulmamış bir korku yayan vahşilerdi”³¹.

³⁰ Vipper, a.g.e., II, s. 40.

³¹ Vipper, a.g.e., II, s. 40.

Vipper, Hunları yerli halkın yanında vücutları geniş, sakalsız çok çirkin ve vahşi görünüşlü, üzerinde işlenmemiş hayvan postu giyen insanlar biçiminde tasvir etmiştir. Aşırı derecede açgözlü olup yurtlarının olmadığını, kadın ve çocuklar ile birlikte bir çadır içinde yaşadıklarını, erkeklerin bütün günü at üzerinde geçirdiğini, savaşırken düzen içinde değil de dağınık bir şekilde savaştıklarını, onların düşmanı aldatmak için yalandan kaçarak aniden saldırdıklarını (kast edilen Turan/Hilal Taktiği) anlatır. Düşmanlarının silahları ile kıyaslandığı zaman, Hun askerlerinin bilenmiş kemikleri attıkları ve eğri büğrü kılıçlar kullandıkları şeklinde bilgiler verir. Roma İmparatorluğu'nun parçalanması ve düşüşü konusunda yapılan açıklamalarda da fetih, iç ve dış faktörler altında Hunların, Avrupa'ya gelişinin temel nedeni olarak gösterilmektedir³².

Vipper, 59. sayfasında Mısır tarihine ilişkin bilgiler verir. Bu bölümde Mezopotamya ile ilgili bilgilerde Küçük Asya'dan (Anadolu) Hitit veya Hatti isimli yeni bir düşmanın ortaya çıktığını belirtir. Onlar hakkında bilgi verirken savaşçı bir kavim olduklarını ve dağlarda yaşadıklarını vurguladıktan sonra, saçlarının kazınarak üst kısmında bir miktar saç bırakmak suretiyle bunları tepelerinde bağladıklarını tasvir eder. Bu kabileleri, çevredeki diğer kabileleri yağmalayan vahşiler olarak anlatır. Ayrıca dini inanışları hakkında da dağ başlarına büyük tanrıların heykellerini diktiklerinden bahseder.³³

A. V. Mişulina'nın 1952 yılında yayınlanan *İstoriya Drevnego Mira* adlı 5. sınıf kitabında genel olarak Pers tarihi ve Perslerin diğer milletlerle olan münasebetleri anlatılır. Burada en eski devirlerden itibaren Pers Devleti'nin kuruluşu, bu dönemde İran'da gelişen siyasi vakıalar, Perslerin Hindistan'daki Ari kavimleri üzerine yaptıkları seferleri ve burada gerçekleştirdikleri sosyal ve siyasi faaliyetler, Persler ile Yunanlılar arasında cereyan eden mücadeleler ve Persler ile Yahudiler arasında ilişkilerin yanında sosyal, ilmi ve ticari durumu hakkında da bilgiler kısa kısa anlatılmaktadır. Ayrıca Antik Yunan Tarihi bölümünde, Yunan Tarihi ile birlikte Pers ordusunun büyük bir bozguna uğratılması sonucu Horasan sınırlarına giren Büyük İskender'in ordusunun, Amuderya'ya kadar ilerlemesi ve Orta Asya üzerinden geçerek gerçekleştirdiği Hindistan seferleri hakkında bilgiler verilmektedir. Bu eserde de, yukarıda verilen ders kitaplarının içeriğindeki gibi Türk tarihine bakılmakta ve genel olarak Türkler, barbar kavim olarak tasvir edilmektedir³⁴.

³² Vipper, a.g.e., II, s. 40.

³³ Vipper, a.g.e., II, s. 59.

³⁴ Mişulina, a.g.e., s. 77.

1957-1961 yıllar arasında yayınlanan F. P. Korovkin'in *İstorii Drevnego Mira* adlı 5. sınıf ders kitabında yine Persler, ilk kuruluşundan başlamak üzere yıkılışına kadar bütün özellikleriyle incelemiştir. "Persler ile Sakalar arasındaki savaş" başlıklı konu altında, M.Ö. VI. yüzyılda Persler ile Sakalar arasındaki mücadeleler uzunca işlenmiştir. Yazar olayları; "Kral Darius'un komutasındaki büyük Pers birlikleri, Sakalara karşı harekâta başladı. Mükemmel donanımlı birlikler karşısında göçebe boyları teşkil eden Sakalar, Orta Asya'nın kumsal bozkırlarına çekilmeye başladılar. Sakaların korktuğunu düşünen I. Darius kaçmaya koyulan göçebe birliklerini belli bir süre takip etti, ardından bir mektup göndererek onların teslim olmalarını istedi" şeklinde bir giriş ile birlikte verir. Bundan sonra da Sakaların, Darius'a, bir kuş, fare, kurbağa ve beş tane yay oku gönderdiklerini anlatır. Ardından bundan anlatılmak isteneni ise şöyle açıklar: "Sen bizden kurtulmak için ya kuş olup uçarak kaçmalı, ya fare olup yerin altına girerek kurtulmalı, ya da kurbağa olup deryalara dalmalısın. Aksi takdirde oklarımız ve yaylarımız seni bulacak ve cezayı keseceklerdir"³⁵.

Korovkin ders kitabında, Darius'un Sakaların cevabına karşılık, birlikleriyle havanın çok sıcak olmasına rağmen harekete geçtiğini, bozkırda şiddetli sıcak su sıkıntısı çektikleri için Pers ordusunda çözümlerin baş gösterdiğini anlatır. Göçebeler olarak adlandırdığı Sakaların ise ünlü bozkır taktiğini kullanarak su kuyuları kumla kapattığını ve sulardan Perslerin faydalanmaması için kuyuları leşlerle doldurduklarından bahseder. Pers ordusu sıcak havadan bitkin ve susuz düşünce, ağır çöl koşullarına alışkın göçebelerin saklandıkları yerlerden çıkararak düşmanı ok yağmuruna tuttıklarını, ardından da kılıçlarını devreye soktuklarını ifade eder. Korovkin; Sakaların, Pers ordusunu korkunç bir hezimete uğrattığını belirttikten sonra I. Darius'un yenilgisi ile imparatorluğun çözülmeye başladığını ve itaat altına alınan halklar arasında bağımsızlık için isyanların başladığını kitabında işler. Burada ilk ayaklanmaların Medler tarafından başlatıldığını belirtir³⁶.

1958 yılında; B. A. Goloşekin, G. M. Linkon, A. İ. Popova, L. İ. Feldman tarafından yayınlanan *Uroki Po İstorii Drevnego Mira Dla V-VI. Klasa*, adlı kitapta Antik Yunan tarihine ait bilgiler yoğun olarak yer almış ancak Türk tarihine ait bilgilere fazla yer verilmemiştir. Burada daha çok Yunan ve Saka mücadeleleri ele alınmıştır. Bu mücadeleler ile ilgili olarak; bu dönemde Karadeniz bölgesinde yaşayan Sakaların, ilkel komünal hayatı sürdürdükleri, ayrıca bu dönemde Yunanlıların bu bölgelerde kolonilerinin bulunduğu, Yunanlılar ile Sakalar arasında doğal takasın yaygın olduğu, öte yanda temaslar sonucunda

³⁵ Korovkin, a.g.e., s. 94.

³⁶ Korovkin, a.g.e., 94.

Yunanlıların kendine has kültürel hayatının, Sakaların kültür hayatını etkilediği şeklinde değişik bilgiler verilmiştir. Ayrıca Sakaların, kültürel olarak Yunan medeniyeti üzerinde etkilerinin olduğu vurgulanmıştır³⁷.

³⁷ Goloşekin vd., *Uroki Po İstorii Drevnego Mira Dla, V-VI. Klasa*, Leningrad 1958.

SONUÇ

M. 9. yüzyıldan itibaren siyasi oluşumlarını tamamlayan Rusların, 988 yılında Hıristiyanlığı kabullerinden sonra, onlar arasında yazılı kültür yayılma sürecine girmiştir. Rusya'nın Aydınlanma Dönemini başlatan ve sürdüren I. Petro ve II. Katerina, ülkenin kültür politikasına yön veren isimler olmuştur. I. Petro, öğretim ve eğitim sistemine ilişkin başlangıçlar yaparak, laik, çok kademeli ve çok yönlü bir eğitim sistemi kurmuş, Katerina döneminde ise bu sistem zengin kültürel meyvelerini vermiştir. İlerleyen zamanlarda köklü reformlarla modern bir şekle bürünen Rus eğitim sistemi, Sovyetler döneminde de önemini kaybetmediği gibi gelişimini sürdürmüştür.

Sovyetler Dönemi birinci kademe tarih eğitiminde, Eskiçağ tarihi ile ilgili üniteler işlenirken, konular tarihin ilk dönemlerinden itibaren ele alınmış fakat coğrafyası gereği sürekli münasebet halinde buldukları Türklerin tarihi ile ilgili olarak ayrıntılı bilgiler verilmemiştir. Konular, daha çok Pers ve Yunan Tarihi ağırlıklı olarak işlenmiştir. Bu esnada Türklerden bahsederken Türk kelimesini kullanmamaya özen gösterilmiş ve daha çok göçebeler terimi kullanmaya çalışılmıştır. Özellikle Sakalardan ve Hunlardan devlet ismi olarak bahsedilmiş, bunlar da daha çok barbar ve vahşi göçebe kavimler olarak gösterilmiştir. Bu bölümlerde, Persler ile Sakalar arasındaki savaşlar ayrıntılı olarak incelenmiş, Sakaların galibiyetleri anlatılmıştır. Ayrıca Hunların, Avrupa'ya olan akınları aktarılmış ve Vizigotlar ile Ostrogotların faaliyetleri hakkında da ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Yine bu Avrupa Hunlarından bahsedilirken de onların barbar olduğuna vurgu yapılırken, onların Türk kavimleri olduğundan kesinlikle bahsedilmemiştir.

KAYNAKÇA

- ATAÖV, Türkkaya, *Sovyetler Birliği Devlet İdaresi*, A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., Ankara 1961.
- DARKO, Zubrinic, "The Exotic Croatian Glagolitic Alphabet", *TUGboat*, Vol. 13, No. 4, (1992), p. 470-471.
- DURMUŞ, İlhami, "Massagetler", *Bilig*, Sayı: 3/Güz, Ankara 1996, s. 86-91.
- ERCANTÜRK, Oğuz Kamil, *Rus Eğitim Sisteminin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2010.
- GOLOŞEKİN, B. A -G. M. Linkon-A. İ. Popova-L. İ. Feldman, *Uroki Po İstoriya Drevnego Mira Dla V-VI. Klasa*, Moskova 1958.
- HERODOTOS, *Herodot Tarihi*, çev. Müntekim Ökmen, Remzi Kitabevi, İstanbul 1973.
- KARATAŞ, Y. Yılmaz, *Sosyalist Eğitim Halk İçin Bilim*, <http://www.ozgurlukdunyasi.org/arsiv/253-sayi-176/629-sosyalist-egitim-halk-icin-bilim>, Erişim tarihi: 26.11.2016.
- KOROVKİN, F., *İstorii Drevnego Mira*, Gosudarstvennaya Uçebno Pedogogiçeskiy İzdatelstvo, Moskva 1957.
- MENTEŞE, Sabit, "Eğitim ve Toplumsal Değişme", *Tunceli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. II (3), Tunceli 2013, s. 39-59.
- MİLİUKOV, Petr., *Schools Under Peter the Great*, D.C. Heath and Company, Toronto 1991.
- MİŞULİNA, V., *İstoriya Drevnego Mira*, Bilim Akademisi SSCB, Moskva 1952.
- SCHENKER, Alexander M., "Early Writing", *The Dawn of Slavic: An Introduction to Slavic Philology*, New Haven and London: Yale University Press, New Haven 1995, p. 168-172.
- SLEZİN, A. A.- O. V. Schuplenkov, "Social and Political Movements of the Russian Youth Abroad in 1920-1930: Attempts to Preserve National Identity", *Law and Politics*, No. 7, Bratislava 2012, p. 1261-1271.
- ŞAHİN, Zulfiya, "XVIII. Yüzyılın İlk Yarisında Rusya'nın Kültürel Gelişimi ve Batıya Uyum Çabaları", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 5 (2), Ankara 2014, s. 171-191.
- USER, Hatice Şirin, *Başlangıçtan Günümüze Türk Yazı Sistemleri*, Akçağ Yay., Ankara 2006.
- VİPPER, R. Yu., *Uçebnik İstorii Drevnosti*, I-II, İzdani Valter i Rapa, Riga 1925.
- YÜCEL, Mualla Uydu, "İlk Rus Yıllığı 'Povesti Vremennih Let'e Göre X. Yüzyılda Rus-Bizans-Türk Münasebetleri", *Prof. Dr. Işın Demirkent Anısına*, Globus Dünya Basınevi, İstanbul 2008, s. 114-128.